

SZÉKFOGLALÓ ELŐADÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIÁN

Cságoly Ferenc

KÖRNYEZETÜNK ÁLLAPOTA ÉS AZ ÉPÍTÉSZET FELELŐSSÉGE

Terintetes Nagy 97

felemelő szabályainak 32-33-ig szót:
újraújjal választott tag, a külső kivétel
szabályába tartozó dolgozat felolvasását,
keményes megemmel jelenhetés esetén beüldö
legfelelt egy év alatt szót foglat; külsőben meg
szabály megemmel misztion.

Lehetett esetek, melyekben kivált vidéken la
gátolhatat a határidőt megtartani: de hallga
elűzni a szabály meg nem tartatását, amint
mint összes szabályzatunkat szőlőben tekintem
következésképpen figyelmeztetnem J. Aladé
szükségtelen.

Indokölénybe hozatik tehát, hogy egyetörre az
1861. 194. választott s szőlőfoglatás által meg nem
kelt ^{rendes} tagok neve a kövölényből kitöröltesse, az 1861-
8-ig választottak a szabályokra emelhetessenek, jö
vőre pedig a titolnoki hivatal oda utasíthat, hogy
evidenciában tartás végett az újban választottakat,
míg szót nem foglatat, a sorozatba fel ne vegye.

1865. jan. 26.

Balla M.
Lajos
Hollan Ernő

853
1865

Kemény László
Könnyű László
Jóshörmey
r. tag Jolly Frank
Gyengésszék

Cságoty Ferenc

KÖRNYEZETÜNK ÁLLAPOTA ÉS AZ ÉPÍTÉSZET
FELELŐSSÉGE

SZÉKFOGLALÓK
A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIAÁN

A 2013. május 6-án megválasztott
akadémikusok székfoglalói

Cságoly Ferenc

KÖRNYEZETÜNK
ÁLLAPOTA ÉS AZ ÉPÍTÉSZET
FELELŐSSÉGE

Magyar Tudományos Akadémia • 2014

Az előadás elhangzott 2014. április 10-én

Sorozatszerkesztő: Bertók Krisztina

Olvasószerkesztő: Laczkó Krisztina

Borító és tipográfia: Auri Grafika

ISSN 1419-8959

ISBN 978-963-508-767-9

© Cságoty Ferenc

Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia
Kiadásért felel: Lovász László, az MTA elnöke
Felelős szerkesztő: Kindert Judit
Nyomdai munkálatok: Kódex Könyvgyártó Kft.

A környezet fogalmi tartalma olyan tágas és komplex, hogy minden tudományos vagy művészeti szakág értelmezheti a saját keretein belül. Ugyanakkor ez a tágasság azt is jelenti, hogy egyetlen diszciplína sem látja át a teljességét, mindegyik csak a saját szempontrendszerének megfelelő vetületeket érzékeli. Így van ez az építészettel is.

Ha az építészettel általában vagy egy-egy konkrét építészeti alkotással kapcsolatban a környezetről beszélünk, akkor legelőször az épület közvetlen, épített vagy természetes – azaz fizikai – környezetére gondolunk. Építészeti szempontból a fizikai környezet a teljes jelentéstartalomnak igen fontos rétege, de csak az egyik rétege. A tágasan értelmezett környezetfogalomnak része a gazdasági környezet is, egyrészt azért, mert minden épület-építmény már önmagában is gazdasági értéket jelent, másrészt pedig lényeges az is, hogy ez az önérték hogyan viszonyul a teljes gazdasági környezet általános paramétereire. A komplex környezeti fogalomnak része a társadalmi környezet is. Az építészet ab ovo társadalmi jelenség, minden épület meghatározott közösségi vagy magáncélokot szolgál, ezáltal minden épületnek meghatározott társadalmi szerepe van. És végül, de nem utolsósorban, a környezet összetett fogalmi tartalmának fontos eleme a kulturális környezet is, hiszen az építészet önmagában is kulturális tartalom, és mint ilyen közvetlen és fontos alakítója magának a kulturális környezetnek.

A környezetfogalom négy rétegeről esett szó, a fizikai, a gazdasági, a társadalmi és a kulturális környezetről. Természetesen ez esetben a részek összege nem egyenlő az egészszel, azaz léteznek még más rétegei is a teljes környezet-

fogalomnak. Az építészet szempontjából azonban ez a négy minden bizonnyal meghatározó jelentőségű.

Természetes (vagy fizikai) környezetünk problémáiról többé-kevésbé mindenki tájékozott. Naponta lehet híreket hallani a globális felmelegedésről, az itt vagy ott jelentkező időjárási anomáliákról. Annyira mindennapiak ezek a hírek, hogy a megszokottság, valamint a gondokkal való szembesülés félelme miatt már nem is reagálunk rá. E problémák alapvető oka a szemetelés és a pazarlás.

Kiindulópontunk az lehetne, hogy a természet nem termel szemetet. Ezzel szemben tény az, hogy minél fejlettebb egy civilizáció, annál több szemetet termel. 2011-ben az Egyesült Államokban a háztartási szemét mennyisége 250 000 000 tonna volt, ami nagyjából 2,5 kg szemetet jelent fejenként és naponta.¹ A civilizációs szempontból kevésbé fejlett Magyarországon 2012-ben a háztartási szemét 2 865 000 tonna volt,² amely egy főre vetítve nagyjából harmada az USA értékének. (A teljes szemétmennyiség, beleértve az ipari és mezőgazdasági hulladékot is, mindkét országban egy nagyságrenddel nagyobb.)

Szemeteléssel szennyezzük a vizet, a földet, a levegőt. Szemetelünk minden kidobott tárggyal, gázokkal és káros anyagokkal, de szemetelünk a hanggal és a fénnel is, létrehozva ezzel a zaj- vagy a fényszennyezés fogalmát.

A szemetelés-szennyezés az egyik legfőbb oka az élet, az élővilág pusztulásának. Az ezt mutató mai adatok talán még súlyosabbak és ijesztőbbek, mint a szeméthegek statisztikái. Míg a Természetvédelmi Világszövetség 2007-es Vörös Listája 16 306 kihalással veszélyeztetett állat- és növényfajt regisztrált,³

¹ United States Environmental Protection Agency (EPA): Municipal Solid Waste in the United States, 2011 Facts and Figures.

² Eurostat, 2011 March.

³ International Union for Conservation of Nature (IUCN), Red List of Threatened Species 2007 edition.

(Fotó: Edward Burtynsky)

(Fotó: Edward Burtynsky)

addig a 2012-es Vörös Listában már 19 817 ugyanez a szám.⁴ Ez 21,5%-os növekedést jelent 5 év alatt. Ha ez a tendencia nem változik, akkor a 21. században több tízezer állat- és növényfaj tűnik el végleg.

A szemételés és a pazarlás egy tőről fakad. A szemételés által óhatatlanul pazarolunk is, pazaroljuk az anyagot, az energiát. Különösen fájdalmas ez akkor, ha olyasmit pocskolunk el, amiben mások szükségét szenvednek. A Földön évente 1,3 milliárd tonna élelmiszer kerül a szemétbe, ez a megtermelt összes élelem egyharmada. Az ezt az adatot közlő FAO-tanulmányban⁵ szó van arról is, hogy ez a hatalmas mennyiség részint a termelés és feldolgozás során elpocskolódott hulladék, részint pedig a kész élelmiszerek kidobásából ered. Míg a gazdaságilag fejletlen államokban az élelmiszer-hulladék döntően nagy hányada a termelés és feldolgozás során keletkezik, addig a fejlett államokban éppen fordított a helyzet; ott az élelmiszer-késztermékek kidobása teszi ki a hulladék zömét. Így például az Egyesült Államokban az összes háztartási szemét cca. 15%-a (36 250 000 tonna) élelmiszer.⁶ Az Európai Unióban évente 90 000 000 tonna élelmiszer kerül a szemétbe, ez átlagosan fejenként és naponta fél kilogramm élelmiszer kidobását jelenti.⁷ Ez a mennyiség már jelentős eszköz lehetne a világméretű éhezés felszámolásában.

Ha a szemételést és pazarlást az építés területére szűkítve vizsgáljuk, ugyancsak elszomorítóak az adatok. Az Európai Unió összes éves szemétkiállításának nagyjából egyharmada, azaz 855 000 000 tonna az építési-bontási

⁴ International Union for Conservation of Nature (IUCN), Red List of Threatened Species 2012 edition.

⁵ Gustavson, Jenny; Cederberg, Christel; Sonesson, Ulf; van Otterdijk, Robert; Meybeck, Alexandre (2011): Global Food Losses and Food Waste. Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO).

⁶ United States Environmental Protection Agency (EPA): Municipal Solid Waste in the United States, 2011 Facts and Figures.

⁷ European Commission – Food and Feed Safety <http://ec.europa.eu/food/food/sustainability/>.

hulladék.⁸ Az energiát tekintve pedig, ugyancsak az Európai Unióban az összes évi energiafelhasználás 50–60% szükséges ma az építésre és az épületek fenntartására.⁹

„A gazdaságkori hulladéktermelés az avulás állandó gyorsulása miatt meghaladja az általános növekedést, tehát minél fejlettebb egy tevékenységi forma, annál több szemetet gyárt. Más szavakkal: bárminek a fejlődését az mutatja a legbiztosabban, hogy milyen sebességgel söpri kukába az általa termelt javakat.

Az általános sittedés szemétcivilizációhoz vezet, ami egyaránt kiterjed az anyagi és szellemi megnyilvánulásokra, sőt magára az emberre is. A szemétcivilizációt nekünk kell felszámolnunk, mert mi hoztuk létre, amikor azt gondoltuk, hogy a világ működtetése merőben tudományos és technológiai kérdés.”

(Czakó Gábor: Az eldobható Föld)

A természetes (fizikai) környezetet szennyező szemetelés és pazarlás olyan mértékű, hogy az már komoly befolyással van gazdasági környezetünkre is. Ez a szféra is problémák sokaságával küzd, a legközismertebbek ezek közül az egyre gyakoribb világméretű pénzügyi válságok. Részint ezek következményeként, részint más folyamatok hatására is, de egyre drámaibbak a szegénységgel foglalkozó statisztikák adatai. Három és félmilliárd ember, azaz a Föld teljes népességének a fele, kevesebb mint havi 15 000 Ft-ból él.¹⁰ A szegénység következményeként naponta éhen hal 20 000 ember, és 45 000-en halnak meg amúgy könnyen gyógyítható betegségekben.¹¹ Ezeket az adatokat még szomo-

⁸ Eurostat waste statistic 2012 Oct.

⁹ Dietmar Eberle, Pia Simmendinger: Von der Stadt zum Haus, eine Entwurfslehre, GTA Verlag 2010.

¹⁰ Working for the Few – Political capture and economic inequality, 178 OXFAM Briefing Paper 20 January 2014.

¹¹ Facing the Future, Think Quest, Hunger Relief Organizations – Research Date: 5.7.2013 <http://www.statisticbrain.com/world-hunger-statistics/>.

(Fotó: internet)

(Fotó: internet)

rúbbá teszi, ha a vagyoni különbségek nézőpontjából vizsgáljuk őket. A világ 85 leggazdagabb emberének összesített vagyona 1700 milliárd dollár, ez meg-egyezik a globális összlakosság szegényebb felének – a már említett három és félmilliárd embernek – együttes vagyonával.¹²

A szegénység és gazdagság viszonyának egyik legfontosabb problémája a vagyoni különbségek egyre gyorsuló növekedése, az egyre szűkebb, egyre gazdagabb elit és az egyre népesebb, egyre szegényebb tömegek között folyamatosan távoluló szakadék.

„Gazdaságtörténetesek számításai szerint a jövedelmek különbsége a leggazdagabb és lesgzegényebb ország között évszázadok óta nő. Legszegényebb és leggazdagabb ország átlagjövedelmének aránya a következőképp változott: 1820 – 3:1, 1913 – 11:1, 1950 – 35:1, 1970 – 44:1, 2002 – 82:1.

(Forrás: UNDP Human Development Report, 1999 és World Bank, World Development Report 2003 alapján számítva.)¹³

Ezt a folyamatot talán jól szemlélteti egy kiragadott példa is. A világ legdrágább autója egy 1954-es Mercedes-Benz Forma-1-es versenyautó, amely 2013-ban egy aukción 19 601 500 angol fontért (kb. 7,5 milliárd Ft) kelt el.¹⁴ Ez az összeg 6250 évnyi magyar minimálbérnek felel meg. Mindezek alapján talán nem túlzás azt állítani, hogy a gazdagság és a szegénység között folyamatosan távoluló és mélyülő repedés hamarabb szétrepesztheti a Földet, mint egy nukleáris háború gigantikus bombái.

¹² Working for the Few – Political capture and economic inequality, 178 OXFAM Briefing Paper 20 January 2014.

¹³ In: Simai Mihály akadémikus, VKI: A szegénység globális problémái és a fejlesztési együttműködés. <http://www.menszt.hu/layout/set/print/content/view/full/418>.

¹⁴ <http://www.bonhams.com/auctions/20929/lot/320/>.

„Mivé is lett planétánk a XXI. század első évtizedében? Rendkívül megosztott világban élünk, melyet megdöbbentő és elkésztő emberi léthelyzetek és elképesztő szegénység jellemez, amely egy humanitárius és ökológia katasztrófa képét vetíti betűre előre, ahol az emberi jogokat lábbal tiporják.”

(Another planet – másik bolygó, dokumentumfilm,
rendező: Moldoványi Ferenc, 2008)

Ez a feszültség visszahat a társadalmi környezetre is.

Társadalmi környezetünket alapvetően meghatározza a Föld népességének robbanásszerű növekedése. Az utóbbi hatvan-hetven évben megháromszorozódott az emberiség lélekszáma, ma már hétmilliárd fölött jár. A drámai mértékű növekedés következményeként egyre intenzívebb a városokba irányuló migráció, amelynek eredménye a városi lakosság arányának folyamatos emelkedése. A tendenciát jól szemlélteti néhány adat. A 19. század legelején a teljes népesség 3%-a volt városlakó. Ez az érték a 20. század legelején 13–14%-ra nőtt, és egy ENSZ népesedési statisztika szerint 2008-ban érte el az 50%-ot, azaz akkorra már minden második ember a Földön városlakó lett. Ha ez a folyamat változatlanul folytatódik, akkor 2050 körül már az emberiség háromnegyede lesz városlakó.¹⁵ A migráció, azaz a születési hely vagy az eredeti lakóhely elhagyása a gyökerek feladásával, a hovatartozás elvesztésével jár. A helytől való elszakadás sok esetben lehet szükségszerű, de alapvetően negatív hozadékokkal társul. A magyar nyelv ebben a tekintetben is rendkívül érzékenyen, és plasztikusan jelzi a különbségeket; ami helyénvaló, az helyes és pozitív tartalmú, míg a hely elvesztése, a helytelenség mindig negatív.

¹⁵ UN, (Department of Economic and Social Affairs Population Division, Population Estimates and Projections Sections) World Urbanization Prospects, the 2011 Revision <http://esa.un.org/unup/>.

Az urbanizáció folyamatának felgyorsulását a milliós lélekszámú városok szaporodása is jelzi. Míg 1850-ben csupán két milliós város volt a Földön (London és Párizs), addig ez a szám száz évvel később már 83-ra nőtt, ma meg 400 körül lehet. A túlzott városiasodás egyszerre anyagi-technikai és szellemi-lelki probléma. Az anyagi oldalon az infrastrukturális ellátottság elmaradottsága, a lakáshiány, a közlekedési problémák jelenthetik a legnagyobb feladatokat, a szellemi-lelki oldalon pedig az elidegenedés és az individualizáció.

Az elidegenedés első közelítésben a migráció eredménye, amennyiben társadalmi méretű népcsoportok szakadnak ki eredeti közösségi formáikból és egy számukra idegen urbánus közegben próbálnak elhelyezkedni. Az elidegenedés másik forrása pedig maga az urbánus közeg. A nagyvárosok-metropoliszok méretei, lakosságuk létszáma, felépítettségük bonyolultsága az emberi psziché számára feldolgozhatatlan adattömeget jelentenek, azaz lehetetlenné teszik a hely megismerését, elidegenítenek tőle. A psziché számára feldolgozhatatlan adattömeg pszichés torzulásokhoz is vezethet. A Magyar Pszichiátriai Társaság 2013-as adatközlése szerint ma Magyarországon minden ötödik ember küzd valamilyen pszichés rendellenességgel.

A feldolgozhatatlanul nagy adattömeg megtestesülése és egyben szimbóluma az internet. A felmérhetetlenül hatalmas információtömeg elidegenít az emberi befogadóképességgel arányos ismeretek összefüggő rendszerétől, azaz a tudástól, végső soron pedig a személyessé tett elmélyült tudástól, a bölcseségtől.

*„Hol az Élet, mely életünkben elveszett?
Hol a bölcsesség, mely tudásunkban elveszett?
Hol a tudás, mely ismeretiünkben elveszett?”*

T. S. Eliot: A szikla, I. kórus (Ferencz Győző fordítása)

(„Where is the Life we have lost in living?
Where is the wisdom we have lost in knowledge?
Where is the knowledge we have lost in information?“)

(Fotó: Edward Burtynsky)

Az elidegenedés közvetlen következménye az individualizáció jelensége. Az atomizálódott társadalom vagy az elmagányosodott ember kifejezések tudományos szempontból használhatatlan közhelyek, de mint minden közhelyben, ezekben is mély igazságok rejlenek. Az elidegenedettség a hagyományos közösségi formáktól való folyamatos elszakadást is jelenti, azt, hogy az ember – történetében először –, immár nem alapvetően közösségi lény, hanem individuum. Az individuális lény már nem a közösségben találja meg éltető erőforrásait, hanem kénytelen azokat saját magában keresni. Az individualizáció folyamata alapvetően erős hatást gyakorol a kulturális környezetre is.

Mielőtt a *kulturális környezetről* beszélnénk, tisztázni kell néhány fogalmat. Értelmezésem szerint a tárgyalt témánk kontextusában a *kultúra* a világ szellemi szféráihoz való viszonyunkat jelenti, a *civilizáció* pedig az anyagi oldalhoz való kapcsolatunk teljességét. Ilyenképpen kultúra és civilizáció egymás-

sal ellentét, de egymást szükségszerűen kiegészítő tartalmak, mint a tajcsitu szimbólum két eleme, a jin és a jang. Együttes tartalmukat pedig a *műveltség* fogalmával jelölhetnénk, amelyben kifejeződik egy-egy régió adott időszakában a kultúra és civilizáció viszonya.

Ez a viszony erősen változó az emberiség történetében. 1880-ban, a liszszaboni nemzetközi archeológiai kongresszuson Juan de Villanova madridi egyetemi tanár mutatta be az akkor nemrég felfedezett altamirai barlangfestmények másolatait, és felajánlotta az összes résztvevőnek, hogy saját költségén a helyszínrre szállítja őket az eredeti művek megtekintésére. Senki nem hitt a bemutatott alkotásokban, és senki nem ment el a helyszínre, mert elképzelhetetlen volt az egész tudós társaság számára, hogy a paleolitikum embere, aki az anyagi műveltség tekintetében a pattintott kovakő eszközöknél tartott, ilyen szellemi csúcsokra legyen képes. Ez a hitetlenség jó harminc évre befagyasztotta az őstörténeti kutatásokat, és csak a 20. század elején, a sokadik festett barlang feltárása után válhatott tényné, hogy a kései paleolitikum műveltségében a kultúra messze meghaladta a civilizáció szintjét.

A mezoamerikai és dél-amerikai nagy kultúrák, az olmékok, toltékok, aztékok, maják vagy az inkák nem használták a kereket, nem volt kocsi, malom, fazekaskorong vagy csiga. Nem ismerték a vasat és az acélt, és az Andok kivételével nem voltak réz- és bronzeszközeik sem. Nagytestű erős háziállataik sem voltak, minden munka kizárólag emberi erővel készült. A 16. század elején, a spanyol hódítás idejében, anyagi szempontból az európai neolitikumnak, azaz újkőkornak megfelelő civilizációs szinten álltak – azaz civilizációs hátrányuk legalább 4500 év volt Európához képest. Ezzel szemben kultúrájuk elképesztette már a hódító spanyolokat is. „*Sajnálom, hogy el kell pusztítanom ezt a legszebb valamit a Földön*” – mondta Hernando Cortés az azték Tenochtitlán városával kapcsolatban, az ostromot megelőző haditanácsban. A boltozás technikáját nem ismerő maják építészete, festészete vagy szobrászata páratlan művészi teljesít-

mények. Az inka építészet, a nazca textilművészet, a chimu aranyművesség alkotásai mesterművek. Mezo- és Dél-Amerika ősi műveltségeiben a kultúra aránya jóval meghaladta a civilizációs felkészültséget, a szellem fejlettsége megelőzi az anyagét.

Találunk példát a kiegyensúlyozott állapotra is, kultúra és civilizáció harmonikus viszonyára. Nézetem szerint ilyen például az olasz reneszánsz műveltsége – nem lehet véletlen a zseniális alkotók sokaságának felbukkanása abban az időszakban. De a teljes emberi történelemben csak egy olyan szakasz van, amikor az anyagi fejlettség, a civilizáció messze magasabb szinten áll, mint a kultúra, és ez a mi korunk. Amerika ősműveltségeinek veszte végső soron a kiegyensúlyozatlanságból fakadt; a szellem ereje kevés volt a páncélok és löfegyverek ellen. Francisco Pizarro száznyolcvan emberrel (és puskával) döntötte meg pár hónap alatt a Római Birodalom nagyságával vetekedő Inka Birodalmat. A diszharmonikus viszonyrendszerek instabilitásuk miatt hamar felborulnak. Instabil ez a mai kor is. A kultúra hiányainak és hátrányának felszámolása létkérdés.

Azt is tisztázni kell, hogy mi tartozik a kultúra fogalomkörébe. Mivel a kultúra a világ szellemi szféráival való emberi kapcsolatot fejezi ki, ezért szellemi tartalmakról van szó, lényegileg a művészetekről, az erkölcsről és a hitről. Nyilván e három részterületnél tágasabb a kultúra teljes fogalmi tartalma, de ezek is jól reprezentálják a teljességet.

A művészetről alkotott képünk a 20. században nagyon megváltozott. Az individualizáció eredményeképpen a művészetek történetében először tapasztalhatjuk, hogy sokféle szellemi alapon álló sokféle stílári forma többé-kevésbé egyidejűleg létezik. Az egymás mellett létező egyéni stílusok világában az egységnek még a látszata is eltűnt, a világ töredezettsége a stílári megközelítések sokféleségében is tükröződik. A töredezettség hatását tovább növeli, hogy az individuáli művészi kifejezési formák elvesztik széles körű társadalmi

Marcel Duchamp: Kút, 1917

Hans Arp: Konfiguráció, 1928

Joseph Beuys: Stuhl mit Fett, 1964

elfogadottságukat, ezáltal szűk és részleges a kapcsolat mű és közönsége között. Ezzel párhuzamosan fokozatosan érvényét veszti a művészet hagyományos célja és fogalma. A század elején a dadaista Hans Arp így nyilatkozik: „*Kimondtuk, bogy minden, ami létrejön, vagy amit ember alkot, művészet.*” Kortársa, Marcel Duchamp hasonlóképpen vélekedik: „*Mindenki művész, minden tárgy lebet műtárgy.*” A hatvanas évek derekán pedig Joseph Beuys állítja, hogy „*minden ember művész*”. Ha ez tényleg így volna, az magának a művészetnek jelentené a végét, hiszen akkor maga a megkülönböztető művészet fogalma válna feleslegessé.

Ahogy megváltozott a művészetről alkotott képünk, ugyanúgy változott az erkölcsi világgépünk is. A mélyen az emberben gyökerező, kollektív konszenzuson alapuló hagyományos erkölcsi értékrend eltűnni látszik, és helyébe az individuum önérdeke lép. Egy ma már nem aktív magyar politikus tömören foglalta ezt össze az őt faggató riportert kioktatva: „*vegye tudomásul, hogy a politikában nincsen erkölcs, csak érdek*”. Egy ma is aktív magyar politikus pedig így fogalmazza meg ugyanezt: „*a tisztesség a politikában más, mint a békőznapi életben*”. Ha ez tényleg így van, akkor ez az erkölcs, az etika relativizálódását jelenti.

És végül a *hit*. A racionális és materiális szemlélet egyre kevésbé tud mit kezdeni ezzel a fogalommal, amely tágasabb értelmében a világ megismerésének egyik alapvető emberi képességét jelenti, szűkebb tartalmában pedig a vallásos lelkiületet. A nyugati világ szekularizálódik, ez a kifejezés ismert tartalmán felül szociológiai értelemben a vallás elhalásának folyamatát is jelenti.

„*A három nagy történelmi keresztény egyház híveinek összesített aránya 2001 és 2011 között 73%-ról 53%-ra olvadt. Ugyanakkor a vallástalanok aránya 15%-ról 18%-ra, a rejtőzködőké pedig 11%-ról 27%-ra nőtt.*”¹⁶

¹⁶ Harrach Gábor: *A magyarországi szekularizáció egyes statisztikai összefüggései – történelmi keresztény egyházak térvesztése a 2011-es népszámlálás tükrében.*

A művészetek, az etika és a hit válsága szükségszerűen vezet a kultúra fogalmának kiüresedéséhez.

Ebbe a vákuumba nyomul be hiánypótlóként a szórakoztatás. Úgy tünteti fel önmagát, mintha maga is kultúra lenne, pedig hát nem más, mint a kultúra inverze, negatívja, lényegi ellentéte. A kultúra alapvetően szellemi tartalom, a szórakoztatás meg lényegét tekintve materiális. Szórakoztató iparról beszélünk – nem véletlenül –, mert anyagias lényege miatt üzemszerűvé válhatott a jó pénzért forgalmazható szórakoztató termékek terjesztése. A szórakoztatás a művészetek minden területére benyomul, nem kímélve az építészet sem. Új műfajként létrejön a szórakoztató építészet.¹⁷ A szórakoztató építészet hivatása ugyanaz, mint minden más műfajú szórakoztatásnak. Kösse le ideig-óráig az érdeklődést, aztán engedjen helyet a szórakoztatóipar új termékeinek – hogy maga pedig a szemétkben végezze. Sok-sok példát lehetne említeni az „architainment” darajaiból, de nem érdemes. Ezek az önreflektív épületek egyáltalán nem reagálnak a fizikai, a gazdasági, a társadalmi vagy a kulturális környezet fájó problémáira, hanem esetenként maguk is csak növelik a gondokat.

Pedig a környezet lényegi problémáira az építészetnek vannak válaszlehetőségei. A szennyezésre-pazarlásra a környezettudatosság, az elszegényesedésre a szolidáris empátia, az elidegenedésre a kapcsolatteremtés és közösségépítés, a kultúra értékválságára pedig az értékőrző, értékteremtő hozzáállás.

Az utóbbi tíz-húsz esztendőben világszerte egyre inkább érzékelhetővé válik és erősödik a környezeti problémákra érzékeny, felelős építészeti szemlélet. Afrikától Tibetig és Dél-Amerikától Bangladesig sok példát lehetne már felhozni ennek illusztrációjaként. Ezeknek közös tulajdonsága, hogy méreteiket és gazdasági értéküket illetően is kicsinyek, de hát a születésekor még minden kicsi, mint a csírák, a rügyek vagy a kicsi magzatok.

¹⁷ Szakirodalmi neve: „architainment” az architecture és az entertainment szavak összekapcsolásából.

Pár éve már nálunk, Magyarországon is bontakozóban van ez a szemlélet, ez az építészeti hozzáállás. Ennek a példái talán még kisebbek és esendőbbek, mint az előbb említett nemzetközi példák. De hát éppen a születés pillanatait éljük, a kezdeményezések első pillanatait.

A szennyezésre-pazarlásra adható építészeti válasz kulcsszava a környezettudatosság. Ez a fogalom is többféleképpen értelmezhető. Anyagi szempontból nézve környezettudatos az az épület, amely anyaghasználatát, szerkezeti megoldásait illetően a lehető legkevésbé szennyezi a környezetét, és koncentrálna az energiahatékonyságra. Ebből a szempontból nézve a környezettudatosság divatos jelszó, hiszen pozitív tartalmú, ugyanakkor az új anyagok, technikai megoldások miatt része maradhat a fogyasztói társadalomnak. Szellemi értelemben a környezettudatosság szemléletet jelent. Az adott környezet komplex ismeretét, amelyben összefonódik a táji és épített környezet, az ott élő emberek és problémáik, a szokások és hagyományok világa. A mai építészeti gyakorlatban ez a mély és összetett megismerési forma az időhiány és a megszokottságok miatt egyáltalán nem jellemző, de van már néhány ellenpélda is.

Holczer Veronika 2011-ben készült diplomatervére a szellemi értelmű környezettudatosság jellemző. A diplomaterv elkészítése előtt három-három hónapot töltött két kis faluban, az észak-magyarországi Magyargécen és az ormánsági Markócon. Az ott tartózkodás célja mindkét helyen kettős volt, egyrészt alkalmas diplomatémát találni, másrészt alaposan megismerkedni a diplomaterv környezetével. Magyargécen – ahol a lakosság nagy része roma – a környezet megismerésének fontos eleme volt az emberekkel való kapcsolatteremtés és -tartás. Kisgyerekekkel foglalkozva, velük együtt tanulva, közelebb került a roma családokhoz is, mélyebben megismerve nehézségeiket, problémáikat.

Ugyanígy próbálta megérteni a markóci viszonyokat is.

„A kölcsönösség jegyében érkeztem Markócra: felmértem a pajtát, majd tanári segítséggel készítettem egy tervet az átépítésére; cserébe kaptam szállást, ellátást. Ha pihenni volt kedvem, beálltam közmunkásnak: körömvirágot vetettem, ribizlit dugványoztam, vadalanyt oltottam, csirkeólat építettem, vagy csak tűzfűt hasogattam magamnak.”

A diplomaterv egy öreg, düledező pajta átépítése volt közösségi házzá, az udvarában pedig egy közös célokat szolgáló aszalóval. 2011 nyarán építészhallgatók és a helyiek összefogásával megkezdődött az átépítés; a sérült falakat lebontották, és a bontott téglából újjáépítették. Az új fedélszékre ugyancsak a régi és megtisztított cserepek kerültek vissza. Az épület, immár megóvva a további pusztulástól, várja a továbbépítést. Holczer Veronika diplomaterve elnyerte a BME Hauszmann-diplomáját, a Magyar Építész Kamara és a Magyar Építőművészek Szövetsége közös diplomáját, valamint a bécsi Műszaki Egyetem (Technische Universität Wien) Blue Award nemzetközi környezettudatos építészeti pályázatának fődíját. Holczer Veronika a Junior Prima díj kitüntetettje.

Oroszlány Miklós diplomaterve a szeméttel, szemeteléssel kapcsolatos. Budapestre tervezett szemétházának funkciója kettős: a szemét újrahasznosítását és újra használatát segíti.¹⁸ Ugyanakkor építőanyagként is felhasználja a feldolgozott szemetet, a ház tartóváza szerkezeti könnyűbetonból készül, amelynek adalékanyaga a geofil habüveg. Ez a magyar találmány hulladéküvegből előállított duzzasztott üvegszemcséket jelent, amelyek betonadalékként az anyag hőszigetelő képességét javítják, és ugyanakkor a szerkezeti önsúlyt csökkentik. A terv által ajánlott másik újrahasznosított építőanyag a hulladékpapírból és adalékokból készített préselt papírtégla, amely kitöltő falként, hő- és hangszigetelő anyagként egyaránt használható. A diplomaterv elnyerte a BME

¹⁸ Az angol *recycle* és *reuse* szavak magyar fordításai kevésbé árnyaltan fejezik ki a lényegét. A *recycle* (újrahasznosítás) azt jelenti, hogy az azonos anyagú hulladékból a feldolgozás után azonos anyagú új termék jön létre. A *reuse* (újrahasználat) pedig azt jelenti, hogy a kidobott lomokat kisebb-nagyobb javítómunkával újra használhatóvá teszik.

Markóc, a dűledező pajta

A pajta rekonstrukciója

Építészmérnöki Karának Hauszmann-diplomadíját, az Építésfejlődésért Alapítvány diplomadíját és a szerző, Oroszlány Miklós pedig megkapta a Junior Prima díjat.

A papír újrahasznosításával kapcsolatos Fazekas Katalin, Oroszlány Miklós volt Fulbright-ösztöndíjasok és nyolc társuk pályázati projektje is, amelyvel az AEIF2013 (ALUMNI Engagement Innovation Fund 2013) pályázatán nyertek. Az AEIF2013 pályázat célja olyan projektek támogatása, amelyek hátrányos helyzetű közösségeknek nyújtanak támogatást, volt amerikai ösztöndíjasok részvételével. Egy pályázat keretén belül legalább tíz ösztöndíjas dolgozik együtt egy témán. Az AEIF2013 pályázat során 681 pályázat és 119 ország közül a magyar javaslat is bekerült a végső fordulóba, majd megkapta a támogatási lehetőséget a megvalósításhoz. A pályázat tárgya Monoron egy biobrikettműhely és -szárító, ahol a helyiek saját maguk állítják elő a téli fűtenivalót. (A biobrikett beáztatott papírból, mezőgazdasági és papíripari hulladékból készített, kézzel préselt tüzelőanyag. Olcsó és környezetbarát, a mélyszegénységben élő családok téli tüzelőproblémáját enyhítheti.) A monori projekt első része 2014 nyarán készül majd el építészhallgatók részvételével – a biobrikett-szárítót fogják felépíteni.

Gazdasági környezetünk egyik legmeghatározóbb problémája a szegénység, amelyre általánosan alkalmas válaszlehetőség a *szolidaritás*. Építészeti értelemben, építészeti közegben a szolidaritás sokféle értelmet nyerhet. Legfontosabb ezek közül talán az, hogy a szakmai tudás azoknak is a rendelkezésére áll, akiknél egyébként felkészültségük és anyagi lehetőségeik hiánya miatt fel sem merülhet az építész munkájának igénybevétele. Márpedig ez egy óriási embertömeg, a teljes emberiség 90 százaléka.¹⁹

¹⁹ Cynthia E. Smith: Design with the other 90%: Cities.

A perbáli gyermekotthon 1998-ban épült halmozottan sérült gyermekek és enyhén értelmi sérült fiatalok számára. A működtetési, fenntartási költségek szűkössége miatt az intézmény folyamatosan külső segítségre szorul. A BME Középülettervezési Tanszéke Kemes Balázs és Karácsony Tamás vezetésével 2009 óta szervez építőtáborokat a gyermekotthon kisebb-nagyobb tervezési és építési munkáinak megsegítésére. Miután egy nagyobb vihar ledöntötte az intézmény fából épült kukoricagóróját, a 2009-es építőtábor feladata a maradványok elbontása volt, valamint kisebb javítások elvégzése a legszükségesebb helyeken. A tábor építészhallgató részvevői a munka során nemcsak az egyes szakipari munkák fogásaival ismerkedhettek meg, hanem – és főleg – a gyermekotthon lakóival is. A tábor egyik vezetője, Kemes Balázs erről így írt: *„A sérült lakók mellett eltöltött hét számos előítéletet szüntetett meg, valamint az empátia fontosságára hívta fel mindenki figyelmét.”*

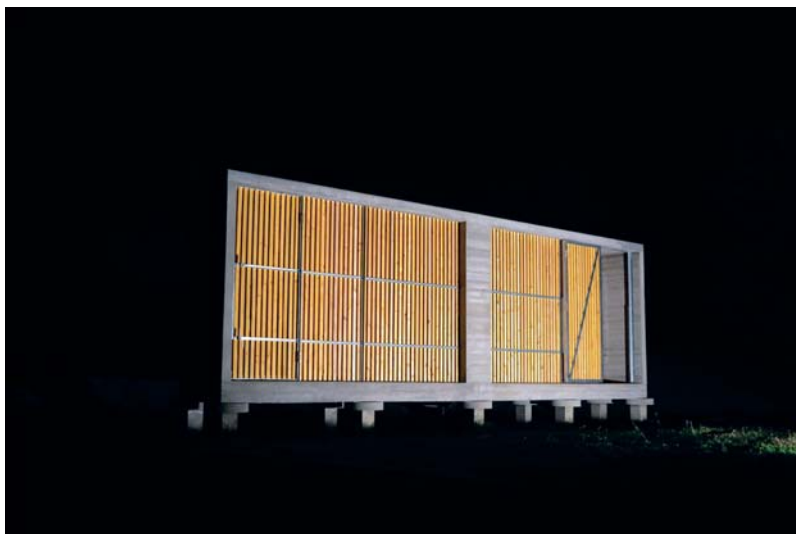
A 2010-es építőtábor programja az egyik épület tetőfedésének teljes cseréje, valamint az átriumudvar felújítása volt a program. A tetőcsere kapcsán a résztvevő építészhallgatók önálló szakipari munkát végeztek, így komoly költségeket takarítottak meg a gyermekotthonnak.

2011-ben és 2012-ben újabb teljes tetőcserék, lépcső-, járda- és rámpaépítések voltak a feladatok, 2013-ban pedig – több turnusban – felépült az új vasbeton szerkezetű kukoricagóré.

A monori Tabán telepről már volt szó a 2014 nyarán elkezdődő biobrikettprojekt kapcsán. A telepet száz százalékban romák lakják, mintegy 400–500-an, az átlagéletkor 20 év, a várható élettartam 40–45 év, a munkanélküliség 90% körüli. A telepen az átlagos lakásnagyság 20 m², amelyben átlagosan öten élnek. A háztartások 15%-a rendelkezik vezetékes vízzel és 5%-a csatornázással.

Perbál, gyermekotthon, a 2009-ben ledőlt kukoricagőré

A 2013-ban elkészült új kukoricagőré

A Magyar Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét programja 2004 óta működik a telepen. Fő céljuk a cigány családok visszavezetése, integrálása a többségi társadalomba. Ennek érdekében három fontos kommunális projektet működtetnek, a „hangárt”, a közösségi fürdőt és a gyermekházat. A „hangár” egy Hollandiában leselejtezett fóliasátor-szerkezet hullámlemezzel burkolva. Ebben az épületben (?) működik a szenvedélybeteg-ellátó és családsegítő szolgálat, emellett felnőttoktatás és a gyerekek számára felzárkóztató tanoda. A tanoda a 120 iskoláskorú gyerekből 60–70-et elér, negyvenet közülük napi rendszerességgel. A tanodában részt vevők között a bukási arány 80%-ról 20%-ra csökkent. A közösségi fürdőben négy zuhanyozó-mosdó és 2 WC működik, valamint két mosógép egész napos szolgálatban. Igen csekély díjért naponta átlagban 130 fő veszi igénybe a szolgáltatást. A gyermekház fő célja a kisgyerekek óvodai előkészítése és integrációja.

A BME Középülettervezési Tanszéke 2012 óta működik együtt a Máltai Szeretetszolgálat Jelenlét programjával, felmérésekkel, tervekkel és 2014-től nyári építőtáborokkal segítve az ottani munkát. Fejérdy Péter és Major György vezetésével 2012-ben hét építészhallgató – az egyik graduális tervezési tárgy keretében – tervet készített egy közösségi varrodára, amelynek célja a telepen élő nők munkaellátása, munkahelyteremtése. 2013-ban, Fejérdy Péter, Holczer Veronika, Kemes Balázs és Oroszlány Miklós vezetésével ugyanennek a tervezési tárgynak a keretében kilenc építészhallgató tervezett közösségi házat a „hangár” kiváltására. A tervezési munka során a hallgatók részletesen megismerhették részint a tervezési helyszínt, részint – és főleg – az itt élőket, problémáikat, igényeiket. A közösségi házról készített terveket például a helyszínen, a „hangárban” beszéltek meg, és egyeztették helyi fiatalok egy csoportjával.

A 2012–2013-as tanévben a BME Építőművészeti Doktori Iskolája egy ötfős kiscsoportjának²⁰ közös alkotás-kutatás feladata volt a budapesti Magdolna negyed négy szociális szolgáltató helyének megtervezése. A VIII. kerületi Magdolna negyedet nagyrészt romák lakják, problémáik igen sok mindenben hasonlatosak a monoriakéhoz. A kerületi önkormányzattal és a Rév8 Józsefvárosi Rehabilitációs és Városfejlesztési Zrt.-vel koordinált munka során négy új szolgáltató hely tervei készültek el meglévő és jelenleg üres földszinti üzlethelyiségek újrahasznosításaként.

A közösségi mosodában mosógépek állnak rendelkezésre, de ez a funkció kiegészül egy gyermekjátszóval, konzultációs térrel és mozgássérülteknek is használható mosdóval, zuhannyal, WC-vel. A szociális szolgáltató iroda rendeltetése a helyi lakosok alapvető szociális, adminisztratív problémáinak feltárása és az ebben való segítségnyújtás. Kialakítása egyaránt alkalmas a diszkrét személyes beszélgetések és a csoportos egyeztetések megtartására. Az intenzív családgondozó és családfejlesztő irodában problémafelmérés és tanácsadás a fő rendeltetés, míg a kirekesztett nők klubjában a bántalmazott, kirekesztett nők kaphatnak átmeneti helyet. Ez a négy szociális szolgáltató hely várhatóan 2014-ben épül meg.

Társadalmi környezetünk fontos problémáira, az elidegenedésre és az individualizációra általános értelemben alkalmas válasz lehet a kapcsolatteremtés, közösségépítés. Ez az építészet területén is igaz. Az utóbbi pár évtized egyre erősödő jelensége a participatív tervezés, ami annyit jelent, hogy a tervezendő épület leendő használóit, a környezetében élőket és azokat, akinek az életére hatással lesz az új épület, különböző szinteken bevonják a tervezésbe. Ennek formája általában az egyeztetések, konzultációk, tervismertetések folyamatos sorozata, amelynek során a laikus vélemények, ajánlatok, tapasztalatok is be-

²⁰ Borsos Melinda, Brósz Csaba, Dimitrijevic Tijana, Kukucska Gergely, Szabó Dávid: Szociális szolgáltatóhelyek a Magdolna negyedben, 2012–2013. Témavezető: Alföldi György DLA.

épülhetnek a tervekbe. Az így készült tervek sokkal inkább képviselik a közösségi érdekeket, álláspontokat, mint azok, amelyek kizárólag a tervezők akarata szerint alakulnak. Speciális esetekben – és ezekre is volt már jó pár példa az utóbbi időben – a participáció az építésre is kiterjedhet. Kisebb közösségek esetében a participatív építés (azaz hogy a leendő használók is részt vesznek az építésben ki-ki képessége, alkalmassága szerint) segíthet abban, hogy az adott közösség sokkal inkább magáénak érezze az új épületet, ezáltal a fenntartása és működtetése is kevesebb problémát fog jelenteni.

Speciális kapcsolatépítő munkát jelent az Építőművészeti Doktori Iskola két doktoranduszának, Borsos Melindának és Dimitrijevic Tijanának a 2013–2014. tanévben végzett alkotás-kutatás projektje, amelyben a Magdolna negyedben működő, különböző civil és intézményi szerveződések munkáját próbálják összehangolni. A sokféle szükséglet szenvedő Magdolna negyedben – hála Istennek – sokféle segítő jó szándék van jelen, egymást azonban nem ismerve, egymással nem egyeztetve a munkájuk nehezebb és sokkal kevésbé hatékony. A doktoranduszok első körben alapos munkával felmérték ezeket a kezdeményezéseket, majd a második körben a kapcsolatteremtő munkájukkal igyekeztek összecsatornázni őket. Ez a munka nem látványos, és nincsenek tárgyasítható eredményei sem, de mégis a lehető legfontosabb, hiszen ezáltal minden egyes résztvevő csak gazdagodhat, a közös cél pedig sokkal közelebb kerülhet. Ez a közös cél pedig nemes: egy igencsak hátrányos helyzetű budapesti szegregátum felemelése, integrálása a közös várostestbe.

Az építészetben belül a közösségépítésnek több formája lehetséges. Közösségépítés lehet, ha maguk az építészek, építészhallgatók kapaszkodnak össze egy-egy tervezési vagy építési munka közös elvégzésére. Könnyen belátható, hogy a közösen elvégzett munka összehozhatja az embereket, a közös sikerek, de a kudarcok is megerősíthetnek szakmai és emberi kapcsolatokat. És közösségépítő lehet az az építészeti munka is, amely egy-egy kisebb csoport-

nak segíthet abban, hogy közösségként megerősödjének, összekovácsolódjanak. A Kemes Balázs, Láris Barna, Varga Imre által vezetett valkonyai építőtáborok a közösségépítés mindkét fajtáját szolgálták. 2008 és 2012 között, négy alkalommal, nyaranta 15–30 építészhallgatót foglalkoztatva épült meg lépésről lépésre a közösség érdekeit jól szolgáló kis pajtaszínház. 2008-ban a felmérések és a tervek készültek el, 2009-ben az alapozás, 2010-ben az ácsszerkezet és a tetőfedés, 2012-ben pedig a burkolatok, járőfelületek. Ezek a nyári építőtáborok sok mindenben voltak hasznosak a részt vevő fiatal építészhallgatók számára. Építhettek a saját kezükkel, közelebb kerülhettek az anyagokhoz, szerkezetekhez. Megismerkedhettek egy kicsi falu életével, közelebb kerülhettek egy számukra jobbra ismeretlen életmóddal és az ezt képviselő emberekkel. És végül, de egyáltalán nem utolsósorban megismerkedhettek egymással is, a közös munka összehozta, közösséggé formálta őket. Közös munkájuk pedig – az elkészült pajtaszínház – Valkonya lakóinak segítette, hogy saját kis közösségük még erősebb, még összeértebb lehessen. A falu lakói örömmel, sok alkalommal és sokféle formában használják a pajtaszínházat.

2011 nyarán Láris Barna vezetésével tizenöt építészhallgató közös programja volt Kazáron egy kicsi bábszínház építése a helyi óvodások számára. Az építést megelőzően a hallgatók egy választható tárgy keretében fél éven keresztül készítették a terveket, és részt vettek azok engedélyeztetésében. A nyár így a jól előkészített helyszíni építésé lehetett: szép természeti környezetben megépítették a kis bábszínházat, amelyet azóta is örömmel használnak a helyi kisgyerekek.

Ugyanazon a nyáron, Kazártól nem messze, Mátraverebélyen is volt egy építőtábor. Itt Kruppa Gábor vezetésével tizenhárom építészhallgató dolgozott az egykori, akkorra már használaton kívüli tűzoltószertár tetőszerkezetének a felújításával. Az épület a teljes felújítás után cigány közösségi házként működik. Mindkét helyen, Kazáron és Mátraverebélyen nemcsak épületeket építettek

Valkonya, pajaszínház

Kazár, bábszínház

a hallgatók, hanem közösségeket is. De legalábbis segítettek két falu lakosságának abban, hogy közösségként egy kicsit jobban működhessenek.

Kulturális környezetünk általános problémája az értékvesztés, értékválság. Erre minden területen, így az építészetben belül is, az értékmentő, értékkeremtő attitűd lehet a válasz. Az érték fogalma azonban definiálhatatlanul tágas tartalom, így az értékmentés és -teremtés témaköre is sok mindenre kiterjedhet. Építészeti szempontból például egyértelmű, hogy a műemlékek az épített értékek kategóriájába tartoznak, van is szakosodott, intézményi védelmük. Ebbe a védett körbe azonban épített környezetünknek csak egy igen kicsi töredéke tartozik, azok, amelyek részint történeti, részint művészi értékeik alapján ide sorolhatók. Az értékek köre azonban ennél bővebb, hiszen kiterjedhet például az ipartörténeti értékekre is, amelyeknek történeti értékük lehet ugyan, de művészi-esztétikai – legalábbis a hagyományos mércék szerint – nem. Aztán kiterjedhet az érzelmi értékekre, egy-egy város, városrész, falu olyan épületeire, amelyeknek nincsen sem történeti, sem különösebb művészi értékük, mégis megbecsüli őket az ott lakók sokasága, valamilyen számukra fontos érzelmi tartalmuk miatt. Sok példát lehetne erre felsorolni. Ezek az épületek kívül vannak a hivatalos műemlékvédelmi intézmények látókörén, úgyhogy védelmük is csak másféle formában, másféle kezdeményezésekkel érhető el.

Borsodi ipari örökségünk épített emlékeinek a védelmével foglalkozik (többek között) az Építőművészeti Doktori Iskola négy hallgatójának 2012–2013-as közös alkotás-kutatás projektje.²¹ Ennek keretében, az általános, teljes területre vonatkozó tervek és megállapítások mellett, négy célterülettel külön, részletesebben is foglalkoztak. Ezek az ózdi kohászati üzem megmaradt épületeinek védelme, Rudabánya központja és természeti értékei, valamint

²¹ Antal Gabriella, Borzsák Veronika, Tánczos Tibor, Varga Piroska: Borsod 2050 – Hajrá, borsodi ipari táj! Társadalmi párbeszédet célzó kutatás és programsorozat az egykori nehézipari régióban.

az Esztramos-hegyen a régi, felhagyott vasbánya területének rekultivációja. Az adatgyűjtésről, felmérésekről és javaslatokról szóló tervlapokat a doktóránduszok Ózdon, Miskolcon és Budapesten kiállítás keretében mutatták be. A miskolci kiállításhoz heti rendszerességgű előadások, kerekasztal-beszélgetések és vitaestek kapcsolódtak, nagyszámú helyi résztvevővel. A projektet 2013 nyarán egy Lengyelországban egy nemzetközi konferencián is ismertették.

A példák sorát egy diplomatervvvel kezdtem, azzal is fejezem be. Varga Mónika 2013-ban megvédett diplomaterve egy elhagyott, üresen álló tanyasi iskola megőrzésével és fejlesztésével foglalkozik.²² A szerző az Orgovány melletti tanyavilágból származik, ahol a nyolcvanas években még öt kicsi tanyasi iskola működött. Ma már csak négy áll közülük, de azok is megváltozott rendeltetéssel működnek, vagy éppen üresen, kihasználatlanul romladoznak. A kargalai iskola 1926-ban épült Klebelsberg Kuno országos népiskolai programjának részeként. (Csak emlékeztetőül: ennek a programnak a keretében 5000 vidéki tanterem épült három év alatt, az akkori időknek megfelelő magas építési minőségben.) A kargalai iskola eredeti rendeltetés szerinti rehabilitációja ma már nem lehetséges, ezért a terv egy olyan programot ajánl, amely viszont élet- és időszerű. Orgoványban és környékén sok népitánc-kör és -egyesület működik, ezeknek ajánl a terv egy közös helyet, ahol gyakorolni, előadni, táncházakat szervezni lehet. A terv egy tanyára emlékeztető, több épületből álló együttest ajánl ennek megoldására, amelynek része a régi iskolaépület és melléképülete is. Az új épületek szervesen illeszkednek a régiekhez, és együttesük szervesen illeszkedik a szépséges alföldi tájhoz. Egyszerre értékmentő és értékteremtő Varga Mónika diplomaterve.

²² Varga Mónika: Iskola a határon, diplomaterv, 2013.

Varga Mónika: Iskola a határon, diplomaterv, 2013

Környezetünk problémái súlyosak, a kezelésükre általam bemutatott kezdeményezések, tervek, építések kicsinyek, a kettő jól érzékelhetően nincs egyensúlyban. Viszont csak néhány példával foglalkoztam, szűk szakmai környezetemből is lehetett volna többet említeni. Ha kitágítom a kört, és általában a magyarországi példákat használom, akkor még nagyobb lehetett volna a választék. Ha pedig világméretűvé növelem a mintavétel lehetőségét, akkor már rengeteg gyönyörű megépült példa közül választhattam volna, amelyek száma egyre szaporodik.

Bízom benne, hogy környezetünk súlyos problémáira egyre többen figyelnek felelősséggel, közöttük egyre több építész is akad. Bízom abban is, hogy közös munkájukkal orvosolhatók, sőt egy idő múlva megelőzhetőek is lesznek azok a problémák, amelyek ma még figyelmeztető teherként nehezednek mindnyájunkra.

Erdy János
Bodhradovszky József

Wenzel Gusztáv
Fábian László
Nagy János

Arany János
Terintetes Nagygyűlés!

32. § a egy szót:
Minden újonnan választott tag, a külső kivétel
lel, osztályába tartozó dolgot felolvasásával,
vagy személyes meg nem jelenhetős esetén helyette
sével, legfeljebb egy év alatt kétszer; külsőben meg
választása meg nem működően."

Lehetnek esetek, melyekben kivált vidéken la-
kor gátolhatná a határidőt megtartani: de hallga-
tag elvéni a szabály meg nem tartatását, amellyel
tesz, mint örvös szabályzatunkat erőltetve terintem
a következéskorra figyelmeztetnem J. Aradon
át sürgetélen.
Indítványba hozatik tehát, hogy egyelőre a
tölt a székfoglalás által meg nem
hát kitöröltesse, az 1866
teressene, je

teremtelt szabályainak 32. §-a így szól:
"A jogszabályalkotó testület tagja, a hűbéri kiváltságok
tartályába tartozó dolgot az adósságszolgálat
szolgálatára nem jelölhet és ez ellen behatárolt
határolt jogszabályok alapján; hűbéri jogszabályok
szolgálatára nem jelölhet."

A jogszabályalkotó testület tagja, a hűbéri kiváltságok
tartályába tartozó dolgot az adósságszolgálat
szolgálatára nem jelölhet és ez ellen behatárolt
határolt jogszabályok alapján; hűbéri jogszabályok
szolgálatára nem jelölhet."

mindössze a jogszabályalkotó testület tagja, a hűbéri kiváltságok
tartályába tartozó dolgot az adósságszolgálat
szolgálatára nem jelölhet és ez ellen behatárolt
határolt jogszabályok alapján; hűbéri jogszabályok
szolgálatára nem jelölhet."

jan. 26. 1860.
Baltay Márk
Fogorosi
Hollán Ernő

853
B Kencsény Eszter
Kontinens Lissly
Földi Károly
Földi Károly

